

دو) کلام شیخ انصاری در شبهه مفهومیه خاص منفصل دوران بین اقل و اکثر

۱. جمع‌بندی مرحوم شیخ در بحث از شبهات مفهومیه، خاص تا حدود شبیه جمع‌بندی مرحوم آخوند است ولی ایشان در بحث اقل و اکثر، چند نکته متمایز دارد که مناسب است به آن توجه شود.

نکته اول)

مرحوم شیخ، اقل و اکثر را به دو صورت تصویر کرده است:

«أن يكون مردداً بين الأقل والأكثر و هو على قسمين أحدهما أن يكون الأقل داخلاً في الأكثر و يكون دخوله في الباقي معلوماً كقولك أكرم العلماء العدول و شك في العدالة هل هي الملكة أو حسن الظاهر فصاحب الملكة دخوله في المقام معلوم أو يكون دخوله في المخصّص معلوماً كقولك أكرم العلماء و لا تكرم الفساق منهم و شك في معنى الفاسق هل هو مرتكب الكبائر فقط أو يعمه و مرتكب الصغائر فمرتكب الكبائر دخوله في المخصّص قطعي و الشك إنما هو في الزائد الثاني أن لا يكون الأقل داخلاً تحت الأكثر كقولك أكرم العلماء إلا الزيدین و تردّد الأمر بين أن يراد من المخصّص فردان من العلماء لتسمية كل منهما زيدا أو فرداً واحداً مسمّى بزيدین»^۱

توضیح:

۱. اقل و اکثر دو قسم است:

یک) وضعیت اقل معلوم است و وضعیت مازاد بر اقل نامعلوم است.

۲. این قسم خود دو قسم می‌شود

۳. یک/یک) اقل حتماً جزء عام هست ولی شمول عام و خاص بر مازاد مشکوک است.

در «اکرم العلماء العدول»، صاحب ملکه عدالت قطعاً داخل عام است و لازم الاکرام است، ولی صاحب حُسن ظاهر، مشکوک الشمولیه است؛ پس نمی‌دانیم عادل یعنی چه و دوران بین اقل (فقط صاحب ملکه) یا اکثر (هم صاحب ملکه و هم صاحب حسن ظاهر) دارد.

۴. یک/دو) اقل حتماً جزء خاص است ولی شمول عام و خاص بر مازاد مشکوک است.

در «اکرم العلماء الا الفساق»، مرتکب کبیره قطعاً فاسق است و لازم الاکرام نیست ولی مرتکب صغیره، مشکوک است.

۵. دو) یقین نداریم که اقل جزء عام یا جزء خاص باشد.

۱. مطارح الانظار (ط-قدیم)، ص ۱۹۷

مثال «اکرم العلما الا الزیدین»، که نمی‌دانیم زیدین اسم یک نفر است و یا مراد دو نفر از علماست که نام هر کدام از آنها زید است.

ما می‌گوییم:

۱. مرحوم شیخ در ادامه هر یک از این اقسام را به متصل و منفصل تقسیم می‌کند ولی در ادامه اصلاً درباره

اقسام فرض (دو) سخن نگفته است.

۲. یک/یک/متصل: صاحب الملكة: لازم الاکرام
صاحب حسن ظاهر: غیر لازم الاکرام

یک/یک/منفصل: صاحب الملكة: لازم الاکرام
صاحب حسن ظاهر: لازم الاکرام

یک/دو/متصل: مرتکب کبیره: غیر لازم الاکرام
مرتکب صغیره: غیر لازم الاکرام

یک/دو/منفصل: مرتکب کبیره: غیر لازم الاکرام
مرتکب صغیره: لازم الاکرام

۳. اما درباره قسم (دو) باید گفت که این قسم در حقیقت، دوران بین متباینین است. و اگرچه ظاهر آن ممکن

است شباهت به اقل و اکثر داشته باشد ولی فی الواقع از قبیل متباینین است.

چرا که مفهوم زیدین (به معنای کسی که نام او زیدین است) و مفهوم زید (به معنای کسی که نام او زید

است) دو مفهوم متباین هستند که هیچ مصداق مشترکی ندارند.

و شاید به همین جهت مرحوم شیخ در ادامه اصلاً به این قسم و حکم آن توجه نمی‌دهد.

۴. توجه شود که شاید در ذهن مبارک شیخ آن بوده است که چون نمی‌دانیم یک نفر از علما خارج شده

است یا دو نفر پس دوران بین اقل و اکثر است، ولی روشن است که ملاک اقل و اکثر «تعداد مصداق»

نیست. زیرا در همه متباین‌ها هم ممکن است همواره تعداد کم یا زیاد شود.

